

TEINE EESTI TEADUSKEELE KONVERENTS

Tallinna Ülikoolis toimus 7. detsembril 2012. aastal II eesti teaduskeele konverents, mille korraldas TLÜ teaduskeelekeskus. Esimene samalaadne peeti 2009, millele 2011 järgnes rahvusvaheline konverents „Rahvuskeeled teaduses ja kõrghariduses”.

Keel on paljuski nagu nägemine. Mõlemad on suurepärased info vahendajad ja talletajad. Kuidas oskame n-ö näha teadust eesti keeles? Täpseid oskussõnu selges eestikeelses tekstis on vaja peale teadlaste ka kõigil teistel eesti keele kasutajatel. Palju teadlaste avastatust ja kirjeldatust jõuab õppekirjandusse, mille kaudu omandab maailma kohta teadmisi uus põlvkond.

Paljudes keeltes nägemine ei ole teaduse arengut tõkestanud, pigem vastupidi. Kuni keelt kasutati üksnes suhtlemisvahendina – ka teadlaste vahel –, jäi suureks mõistatuseks, miks teadus hakkas ootamatult kiiresti arenema just siis, kui seda hakati tegema korraga paljudes emakeeltes (prantsuse, inglise, saksa, vene jt), kuid keskajal arenes ükskeelne (ladina keel) teadus väga aeglaselt, kuigi teadlaste vahel polnud mingeid keelebarjäre.¹

Konverentsi avas TLÜ teadusprorektor Katrin Niglas, kes tundis rõõmu, et saab üle hulga aja tervitussõnad öelda eesti keeles. Konverentsi hakatuseks rõhutas TLÜ teaduskeelekeskuse juhataja Peep Nemvalts mitmekeelse ja -tahulise teadusmõtte olulisust Euroopas ja mujal maailmas. Ta juhtis ka tähelepanu töigale, et teaduskeel ja laiemalt oskuskeel ei ole ainuüksi oskussõnad, vaid ka tekstid; samuti riiklike arengukavade mõningasele vastuolulisusele Eesti kõrghariduse keelevalikute osas.

Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakonna juhataja kt Piret Kärtner esitas ülevaate „Oskuskeel – keele säilimise alustala”. Ta kahetses, et eestikeelse terminoloogia programmi 2008–2012 õnnestus rahastada plaanitust vaid 69 %, kuid nentis, et jätkuprogrammiks on kavandatud tagasihoidlik tõus.

TTÜ emeriitprofessor Rein Laaneots tuletas oma ettekandes „Suuruste ja nende väärtuste kirjaviisi” meelde, et kasutaksime õigeid sõnu vastavuses

¹ Vt U. Mereste, Rahvuskeelte tähtsus teaduses. – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 40.

rahvusvahelise SI-süsteemiga. Näiteks ei sobi sõna *suurus* vaadeldava nähtuse, keha või aine konkreetse omaduse väljendamiseks. Ei ole õiged sellised väljendused, nagu *keha massi suurus*, *nurga suurus*, *vererõhu suurus*, sest mass, nurk ja vererõhk on ise suurused. Sellistel juhtudel tuleb kõnelda suuruse väärtusest, näiteks *massi*, *nurga*, *vererõhu väärtus*.

Geoloog Ülo Sõstra (TTÜ) pidas ettekande „Teaduskeele säilitamise ja arengu võimalustest Eesti kaasaegses ühiskonnas”, milles andis esmalt ajaloolise ülevaate eesti teaduskeele arengujärgudest. Eesti teaduskeele säilimiseks tegi ta ettepaneku avaldada autorite eestikeelsed tõlked digitaalsetena kas ajakirjade juures või ülikoolide digitoimetistena.

Sotsioloogid Eve-Liis Roosmaa, Jüri Kruusvall ja Triin Roosalu (TLÜ) tutvustasid värsket uuringut, mille eesmärk oli hinnata eesti teaduskeele jätkusuutlikkust doktorantide kui alustavate teadustöötajate arvamuste ja hoiakute kaudu. Eesti teaduskeele tuleviku seisukohalt on oluline uurida, millel põhineb alustavate teadlaste teadustöös keele valik. Uurimiserühma koostatud ankeedile keele valiku ja kasutatavuse kohta teadustöös vastas 240 Eesti ülikoolide doktoranti. Muuhulgas uuriti, millised on nende kogemused eesti- ja võrkeelset teadusteksti lugedes ja kirjutades ning milliseid raskusi on teadustekstidega töötades ette tulnud. Milliseks hinnatakse oma keeleoskust ja mis on häirinud teiste kirjutatud eestikeelset teadus- või õppeteksti lugedes? Kuidas hindavad doktorandid oma võimalusi osaleda eestikeelses teadussuhtluses ja mis innustaks kirjutama rohkem teadustekste eesti keeles?

Peep Nemvaltsi ja Airi Kapaneni (TLÜ) ettekanne käsitles verbivorme eestikeelsete väitekirjade kokkuvõtteis. Peatähelepanu oli öeldisverbi umbisikulise ja isikulise tegumoe vormide hulgal ja suhtel tekstis, nende sisulisel ja kontekstuaalsel põhjendatusel.

Tartu Ülikooli doktorant Sirje-Kupp Sazonov arutles teemal „Ajavormide kasutamine ülekantud tähenduses – kas vajame veel ühte terminit?”. Ta nentis, et Eesti keeleteaduses ei ole oskuskeelendit nähtuse jaoks, mida vene keele grammatikas nimetatakse A. Bondarko järgi *ajavormide kasutamiseks ülekantud/metafoorilises tähenduses*, kuid keelte kontrastiivuuringute tegijail on vajadus ühtse termini järele olemas.

Priit Kulu ja Jakob Kübarsepp (TTÜ) käsitlesid terminiarendust materjalitehnikas, andes ka ülevaate TTÜ-s aastakümneid väldanud tööst paljude erialade oskussõnastike koostamisel. Mõlemad on juba aastaid teinud väärtuslikku tööd erialatermineid korrastades ning inglise ja vene terminitega vastendades. Tänavu on ilmunud 20-aastase töö viljana kolmekeelne oskussõnaraamat, mis sisaldab umbes 6000 terminit koos mõistemääratlustega (Materjalitehnika seletav sõnaraamat: eesti-inglise-vene. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, 2013). Sellele tööle kulutatud aeg on J. Kübarsepa sõnul võrreldav umbes 20 ETIS-e liigitelu järgi 1.1. artikli kirjutamisega, kuid teaduse hindajate arvates on tegu viimasejärgulise tööga. Olulise pürgimusest tuleb esile tõsta sõnastikes ja õppekirjanduses kasutatavate terminite kooskõla, mis kindlasti ilmneb tulevial aastal valmivas materjalitehnika õpikuski.

Atmosfäärifüüsik Uno Veismann (Tartu Observatoorium) rääkis tööst kosmonautika ja kosmosetehnoloogia terminitega. Töörühm on koostanud inglise-eesti terminisõnastiku (www.aai.ee/eterkosm/), kus on umbes 1000 märksõna, millest eeldatavasti piisab erialaloenguteks ja õpiku tarbeks; koostatakse seletussõnastikku. Terminitöös tekitavad raskusi mõistete ebamäärasus või mitmetähenduslikkus, kiired muutused tehnoloogias. Astronoomia-terministik on suhteliselt hästi hooldatud, kuid konservatiivne, raketitehnika terminivara välja arendamata. Mida teha ülisuure akronüümide hulgaga,

sh 100 000 NASA-s kasutatavat? Mati Hint väitis, et paljusid lühendeid tarvitatakse pigem hieroglüüfidena.

TLÜ muusika osakonna juhataja Tiina Selke arutles selle üle, mis keeles me õpetame muusikat. Kõrvuti sellega, et arusaam muusikategemisest ja muusikaalsusest on teisenenud, on muutunud ka võimalused, kuidas muusikat teha. Valdonnas on palju termineid, mille eestikeelset vastet ei olegi: džäss- ja popmuusika terminid on valdavalt pärit inglise keelest, rütmipillide nimetused eesti muusikaõpikutes Ladina-Ameerikast, portugali ja hispaania keelest. Terminarvituse kooskõlastamatust näitab seegi, et *etnomuusika* tähistab TÜ õppekavas eesti rahvamuusika kursust, TLÜ-s aga maailmamuusikat kui paljude rahvaste muusikapärandi õpetamist.

Insenerist toimetaja Heido Ots käsitles ettekandes „Saatmisest on vähe, sõnum peab kohale jõudma” kolme tehnikateaduste kõrgkooliõpiku käsikirja retsenseerides täheldatut: ei olnud järgitud ammuseid Uno Mereste soovitusi väljenduda selgelt ja täpselt, vältida paljusõnalisust ja võõrsõnatsemist. Autoreile tuli soovitada ilmekaid oma termineid, nagu *kese* (vrd *tsenter*), *kulg-* (vrd *translatoorne*).

Meditsiiniterminite komisjoni liige, arst ja kohtupsühhiaater Ants Anderson sedastas terminoloogilist ebatäpsust üldises keelekultuuris ja esitas mõne konstruktiivse näite olukorra parendamiseks teadus- ja üldkeele piirimaal.

Tallinna Ülikooli teadus- ja innovatsioonikommunikatsiooni keskuse juhti Arko Oleskit kuulates sai mõelda selle

üle, kui täpselt saab teaduskeel jääda populariseerimisel. Aimeteksti kirjutajale ei meeldi liiga spetsiifilised või kohmakad terminid, nagu *indutseeritud pluripotentsed tüvirakud*. Seevastu hästi kõlav termin võib juurduda isegi juhul, kui see tuleb teooria vastastelt halvastavaks mõelduna, nagu *Suur Pauk* universumi algushetke tähenduses.

Lõpparutelul juhtis Mati Hint tähelepanu Raimo Pullati eestikeelsele uurimusele „Viinameri”, mis on kiiresti tõlgitud soome, läti, poola keelde ja kavas tõlkida saksa keelde – ingliskeelsena leidnuks see tõenäoliselt vaid mõnikümmend lugejat. Sama vähe oleks tema hinnangul Eesti talunikel kasu Maaülikooli ingliskeelsetest doktoritöödest. Ühiselt tõdeti, et mõistlik oleks igale võõrkeelsele väitekirjale kirjutada teadusartikli mahus kokkuvõtte selges ja loetavas eesti keeles, terminite täpsusele tähelepanu pöörates.

On kummastav, et asjatundjate erialast terminitööd ja eestikeelsete õpikute või artiklite kirjutamist ei peeta seni oluliseks akadeemilistele ametikohtadele valimisel ega teadlastoetuste määramisel. Eesti riiklikes arengukavades ja kõrgharidusreformiga seoseski oluliseks väidetava eestikeelse kõrghariduse kvaliteet ei ole tagatud, kuni ületähtsustatakse üksnes ingliskeelseid teadustöid. Sugugi vähem tähtis ei ole semantiline täpsus eesti aimetekstides ja üldkeeles, mida aitab tagada eeskätt teaduskeelest lähtuv asjalik selgus.

AIRI KAPANEN,
PEEP NEMVALTS